

بر اساس فتاوی‌ مشهور میان فقها، مرد بودن از شرایط مرجع تقلید است. در مقابل برخی فقها به امکان تقلید از مجتهد زن با وجود شرایط فتوا داده‌اند. بنابراین در این زمینه، دو نظر متفاوت وجود دارد: عده‌ای معتقدند اسلام نه فقط با اجتهاد زن موافق است بلکه در مبانی فقه اجتهادی زنان را فراخوانده است و عده‌ای دیگر مخالفت خود را با تصدی مرجعیت تقلید برای زنان اظهار می‌کنند. مقام معظم رهبری اما در دیدارشان با اقشار مختلف از بانوان تاکید کردند: «امروز خوشبختانه زن‌هایی که مجتهدند و به اجتهاد فقهی رسیده‌اند کم نیستند. بنده حتی معتقدم بسیاری از مسائل زنانه که موضوعش زنان هستند و مردها درست موضوع را تشخیص نمی‌دهند، باید خانم‌ها از مجتهد زن تقلید کنند.» بر این اساس به سراغ دکتر زهراسادات میرهاشمی، رئیس دانشکده الهیات دانشگاه الزهرا رفته‌ایم و درخصوص موضوع اجتهاد بانوان با وی به گفت‌وگو نشسته‌ایم.

۹] خانم دکتر میرهاشمی بحث اجتهاد خانم‌ها از موضوعاتی است که فقها روی آن اختلاف نظر دارند. آیا این اجتهاد در تاریخ اسلام مصداق ندارد و مراجعه به این تاریخ نمی‌تواند

پاسخ به این موضوع را روشن کند؟

بحث اجتهاد بانوان به مبانی فکری، تعلیمی و آموزشی که از اسلام گرفته‌ایم بازمی‌گردد. تاریخ را که مطالعه می‌کنیم، می‌بینیم که حضرت زهرا(س) کرسی درس داشتند. اگر ادوار فقه شیعه را تقسیم کنیم دوره پس از پیامبر اکرم(ص) را دوره‌ای از فقیهان می‌دانیم که کار آنها منحصر به بیان حدیث بوده است. یعنی همان ویژگی انتقال حدیث را به این گروه که به‌عنوان فقیه شناخته می‌شوند، نسبت داده‌اند. از طرفی در همین تاریخ شفاهی می‌خوانیم در سخنرانی‌ها و در ایام عزاداری‌ها می‌شنویم که حضرت زینب(س) هم همین ویژگی‌ها را داشته و در کوفه به‌صورت اختصاصی کرسی‌های درس حدیث برپا می‌کردند. بنابراین این موضوع که خانم‌ها در جایگاه فقهی بنشینند را از آموزه‌های دینی، پیامبر و ائمه اطهار گرفته‌ایم و مصداق آن را هم حضرت زهرا(س) و حضرت زینب(س) می‌دانیم، چراکه در دوران ائمه، اصلافقه به همین

اگر شما به دلیل شغل‌تان یا به دلیل این‌که مراقب عزیز بیمارتان هستید، مجبور باشید به‌طور مداوم شاهد تحمل رنج، درد و ترس انسانی دیگر باشید، ممکن است به مرور دچار خستگی شوید. متخصصان اسامی مختلفی را برای این نوع خستگی ازجمله استرس ثانویه، ترومای نیابتی، خستگی ناشی از دلسوزی یا خستگی شفقت استفاده می‌کنند.
بالبین حال اختلال استرس تروماتیک ثانویه یعنی

استرس ثانویه چیست؟

آن‌که آسیب، رنج، ترس و به‌طور کلی هر تجربه ناگواری به‌شخصی رسیده، به‌وسیله همدردی فردشونده به‌نوعی به او نیز منتقل شده و او در رنج بردن نیز سهیم می‌شود.
درواقع مواجه مستمر و مداوم با ضربه‌های روحی ایجاد شده که احساس همدردی، شفقت و در ادامه خشم را به همراه دارد؛ عمق تروما یا همان ضربه روحی ثانویه را تشدید می‌کند. این اختلال استرس که تا حدودی به

درگفت‌وگو با رئیس دانشکده الهیات دانشگاه الزهرا ابعاد بیانات رهبر انقلاب درخصوص تقلید زنان از مجتهد زن را بررسی کرده‌ایم

اجتهاد زنان سیره عُقلاست

از فردی که دارای شرایط دیگر بوده و مرد باشد، می‌توان تقلید کرد و شرط این‌که فردی، محل رجوع برای تقلید احکام شرعی باشد را مرد بودن می‌دانند. اما طی این سال‌ها با تحقیقات بسیار زیادی در این خصوص مواجه بودیم.
۹] اما برخی دیگر از علما هم این اجتهاد بانوان را تایید می‌کنند. استدلال مخالفان تقلید از خانم‌ها چیست؟
به‌نظر می‌رسد ادله کسانی که تقلید از یک خانم را منع می‌کنند این است که جایگاه مرجعیت او را به حکم ممنوعیت قضاوت زن در اسلام تسری می‌دهند. گویا نگاه مردانه آنان هم در حین

جایگاه نقل حدیث نشستن خلاصه می‌شده است. شما در ادوار بعدی هم با چنین موضوعی مواجه هستید؛ برای مثال زمانی که زندگینامه دختر شهید اول را مطالعه می‌کنیم، او را به‌عنوان یک فرد فقیه برجسته به جامعه معرفی می‌کنند؛ به‌گونه‌ای که پدرشان، مردم را برای دریافت سؤالات به این خانم ارجاع می‌دادند و او را از منظر علمی فرد عالمه‌ای می‌دانستند. اما گاهی اوقات و زمانی که از شرایط مرجع تقلید سؤال می‌پرسید، در کتاب‌های فقهی مشهور فقهای شیعه معتقد به این هستند که نمی‌شود از یک خانم تقلید کرد و فقط

استنباط حکم در این مسأله تأثیرگذار بوده است؛ درحالی‌که در طرف مقابل عده‌ای از فقها قائل به این هستند که می‌شود از یک خانم تقلید کرد. این تقلید را از باب رجوع جاهل به عالم می‌دانند و می‌گویند که این حکم سیره عقلاست. پس شرایط آن را هم همین سیره باید تعیین کند. بنابراین اگر منبع ما درخصوص این حکم سیره عقلا باشد، باید شرایطش را هم همان سیره مشخص کند که این سیره منعی برای رجوع یک خانم به خانم دیگر ندارد. برخی از فقها معتقدند که نگاه مردانه یا زنانه داشتن می‌تواند در استنباط این حکم موثر باشد. این

اختلال استرس پس از سانحه هم شبیه است، در بین مددکاران اجتماعی، کارکنان رفاه کودک و روانشناسان شایع است. در حالی که همدلی یک مهارت مفید برای افراد در کمک به مشاغلی مانند مشاوران، معلمان، کارکنان مراقبت‌های بهداشتی و اولین پاسخ‌دهندگان است اما از آن طرف ارائه مراقبت از افراد، بسته به نیاز آنها نیز می‌تواند از نظر ذهنی و عاطفی مضر باشد.

موضوع را مادر سخنان پیشین مقام معظم رهبری نیز شاهد بوده‌ایم؛ به همین دلیل هم ایشان خانم‌ها را برای ورود به عرصه اجتهاد تشویق می‌کردند.

۹] آیا این اجتهاد به معنی آن است که خانم‌ها هم می‌توانند مرجع تقلید باشند؟

این اجتهاد با تقلید کردن متفاوت است. درجه اجتهاد یعنی به درجه علمی‌ای برسند که بتوانند حکم شرعی را از منابع معتبر استنباط کنند و این تفاوت معنایی برای دانستن مردم جامعه حائز اهمیت است. با این حال تشویق و ترغیب مراجع، عقبه علمی تاریخ و حتی آموزه‌های دینی ما خانم‌ها را به علم‌آموزی نیز تشویق می‌کنند. از سوی دیگر در زمان کنونی، شاهد خانم‌های بسیاری همچون خانم مجتهده امین هستیم که در این مسیر که جمهوری اسلامی فراهم کرده، قدم برداشتند. با این وجود نقطه عطف ما هم سخن صریح مقام معظم رهبری در این‌باره است و یک عبارت خیلی خاصی که ایشان مطرح کردند استفاده از «من معتقدم» است که دارای اهمیت زیادی بوده و به‌عنوان مرجع بزرگ شیعیان روی این موضوع صحه می‌گذارند. همیشه چه ایشان و چه امام خمینی(ره) مشوق بودند و قطعاً زمینه‌های جهاد علمی نه تنها در مباحث فقهی بلکه در سایر علوم را هم حکومت اسلامی ایران ایجاد کرده است.

۹] تفسیر شما از این فرمایش مقام معظم رهبری درخصوص این‌که «بنده حتی معتقدم بسیاری از مسائل زنانه که موضوعش زنان هستند و مردها درست موضوع را تشخیص نمی‌دهند، باید خانم‌ها از مجتهد زن تقلید کنند» چیست؟
سخن رهبر معظم انقلاب و این «معتقدم» به نظر می‌رسد دارای جایگاه فتوا دادن باشد. حضرت آیت‌ا... خامنه‌ای به آن جهت گفتند که در بسیاری از مسائل به خانم‌ها مراجعه‌شود، چون حقیقتاً خانم‌ها اطلاع و اشراف بیشتری نسبت به این موضوع دارند و به‌دلیل مواجه بودن آنها با چنین مسائلی، شرایط را بهتر درک کرده و با منابع استنباطی تطبیق می‌دهند اما به سبب این‌که موضوع‌شناسی است و موضوع در استنباط و شناخت حکم اهمیت دارد، این مسأله نکته دقیقی بوده که مقام معظم رهبری روی آن دست گذاشتند و به آن اشاره کردند.

سه ضلع قانون جوانی جمعیت

پیوست فرهنگی، هنری و رسانه‌ای در قانون جوانی جمعیت مغفول مانده و اگر این روند اصلاح نشود توفیقی در اثرگذاری قانون نخواهیم داشت

برخی اصرار دارند که بگویند این قانون موفق نبوده در حالی‌که واقعیت این است که هنوز همه قانون اعمال نشده و براساس سازمان بازرسی کل کشور فقط ۲۵ تا ۳۰ درصد آن اجرایی شده است. لذا اظهارنظرهایی در مورد عدم‌کارایی این قانون بسیار غیر علمی و نادرست است.

۹] قانون جوانی جمعیت تا چه حد بر بهبود ساختار جمعیتی کشور اثرگذار است؟

در حال حاضر در کشور ما باید یک عزم و اراده همگانی بین مسئولان وخبگان در بحث حمایت اقتصادی از مردم در تغییر الگوی فرزندآوری شکل گیرد، چراکه قانونگذاری صرف نیز در این زمینه کافی نیست. اگر قانون‌گذاری کنیم و با فرض این‌که صددرصد قانون به‌ترین شکل نیز اجرا شود اما تغییر نگرش افراد و خانواده‌ها به فرزندآوری ایجاد نشود، تردیدی نیست که موفق نخواهیم شد، لذا این نکته بسیار مهم است و مسئولان باید به آن توجه کنند.

۹] اثرگذاری قانون مستلزم چیست؟

متأسفانه در حال حاضر پیوست فرهنگی، هنری و رسانه‌ای قانون جوانی جمعیت مغفول واقع شده و تاکنون در این قانون یک پیوست قوی بین این سه مؤلفه دیده نمی‌شود؛ لذا حتی اگر قانون به‌طور کامل اجرا شود اما جنبش اصلاح الگوی فرزندآوری را نداشته باشیم توفیقی در این زمینه نخواهیم داشت؛ بنابراین به‌شدت نیازمند برنامه اقدام و عمل در حوزه فرهنگ و رسانه هستیم که مکمل قانون جوانی جمعیت باشد.

اگر تا سه سال آینده میزان اجرای قانونی جوانی جمعیت از ۳۰ تا ۷۰ درصد نرسد و این طعم شیرین حمایت از سوی خانواده‌ها چشیده نشود، قانون کارکرد خود را از دست خواهد داد.

چند سالی است که آمارهای جمعیتی ایران تصویر امیدوارکننده‌ای از ساختار جمعیتی کشور به تصویر نمی‌کشد و از خالی شدن پیمانه جمعیت جوان کشور حکایت دارد؛ چراکه مطابق آمارهای رسمی، سال ۱۳۹۵ رشد جمعیت ۲/۱ بوده و این عدد در سال ۱۴۰۰، ۵۰ درصد کاهش داشت. در سال ۱۳۹۹ نرخ فرزندآوری به ۱/۵ رسیده، در حالی‌که سال ۱۳۹۵ این عدد ۲/۱ بوده است. امسال نیز یک اتفاق بی‌سابقه و البته ترسناک در تاریخ جمعیتی ایران رخ داد و نرخ سالانه تولد، برای اولین‌بار به زیر یک میلیون نفر رسید! همچنین آمارهای مؤسسه تحقیقات جمعیتی کشور نشان می‌دهد تعداد تولدها در سال ۱۴۰۱ معادل یک میلیون و ۷۵ هزار و ۲۳۱ مورد بوده که در سال ۱۴۰۲ یک میلیون و ۵۷ هزار و ۹۵۸ مورد رسیده است که این روند نشان‌دهنده کاهش ۱/۶ درصدی (حدود ۱۷ هزار نفری) است. جام‌چم در گفت‌وگو با مالح قاسمی، دبیر مرکز مطالعات راهبردی جمعیت کشور به بررسی وضعیت ساختار جمعیتی ایران و دلایل کاهش نرخ مولود در کشور پرداخته است.

۹] علت کاهش تولدها در سال‌های اخیر چیست؟

اگرچه پیش‌بینی و آمارها نشان می‌دهد که کاهش تولدها همچنان ادامه دارد اما میزان کاهش تولدها در سال ۱۴۰۳ نسبت به ۲۰۳ سال گذشته کمتر شده درست است. به‌عبارت دیگر درست است که روند کاهشی بوده اما این شیب کاهش نسبت به سال‌های قبل بسیار کمتر شده و این نشان‌دهنده این بوده که قانون و گفتمان تاحدی تأثیر خود را نشان داده است. سال ۱۴۰۰ بود که قانونی تحت عنوان قانون جوانی جمعیت

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۱														
۲														
۳														
۴														
۵														
۶														
۷														
۸														
۹														
۱۰														
۱۱														
۱۲														
۱۳														
۱۴														
۱۵														

کرد(۲) نوعی ماده معدنی شبیه شیشه ـ خباز ـ سگ ماهی(۳) حرف دهن‌کچی ـ برتر از دیگران ـ خدعه ـ (۱۴) خلاف میل ـ گازی قابل اشتعال ـ تجربه شده (۵) صحرا ـ مجله مدل‌های لباس (۶) قرارداد ـ شب چله (۱۵) نوعی ماهی استخوانی آب‌های شیرین ـ جلال و شکوه ـ گرانبها.

جدول ویژه

افقی: ۱) کارآزموده ـ آراسته بودن به چیزی ـ همراه با طلحه در جنگ جمل شرکت

از انیمیشن‌های موفق ایرانی به کارگردانی هادی محمدیان (۱۱) دوست خواندنی ـ برابر بودن ـ پیکار(۲) چوپان ـ افراد تحت سرپرستی رئیس خانواده ـ پدرمرد(۳) دوتان ـ از کهن‌ترین ابزارهای طراحی است ـ قدرت ـ رمق آخر(۴) چمלקی ـ از سازهای زهی مضرابی ـ صفرا(۵) الکل چوب ـ دشنام‌گو(۶) مسیرپایی از یک مکان به مکان دیگر ـ دزد ـ امر به یاقتن(۷) سرگردان ـ مفت ـ دست‌عرب(۸) سرایت‌کردن ـ کشتزار خریزه ـ نمایش باساز و آواز(۹) یادداشت ـ مادر اسفندیار در شاهنامه ـ حوض بزرگ حمام‌های قدیمی(۱۰) اسب چاپار ـ پناهگاه

حل جدول ویژه ۶۸۸۸

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۱	ا	س	د	ش	ا	ش	م	ی	ک	ا	پ	ب	و	ز
۲	م	و	س	ی	ا	ج	ر	ت	ا	ل	م	ز	ا	ی
۳	ر	د	ی	ا	ب	ن	ف	ا	ی	ا	م	ر	ا	ی
۴	م	ک	ن	د	ا	ب	ک	ش	ا	م	ن	د	و	ت
۵	ر	ا	م	خ	ن	ی	ا	ش	ا	ش	ل	ی	ل	و
۶	ن	ا	ج	ی	ز	ش	و	د	ر	ج	ن	ک	ا	ی
۷	ج	ی	س	م	ی	ش	ا	د	ر	ا	و	ر	ا	ی
۸	ل	ب	ا	ب	م	ت	و	ف	ی	ا	م	ر	ا	ی
۹	ا	ی	ا	ن	ک	ی	ا	ر	ی	ت	ر	د	ه	م
۱۰	ج	ل	ب	ی	ا	ب	ا	ا	ن	ا	ب	ی	ا	ی
۱۱	خ	ن	ر	ج	ن	ه	ت	ر	ق	ی	و	ن	ج	ا
۱۲	و	ن	ج	ا	م	ی	و	ی	و	ن	د	ر	ا	ی
۱۳	ق	ر	ک	ی	ا	و	ک	ی	م	ب	ا	د	ا	ی
۱۴	ه	ج	ر	ت	س	ل	ی	م	ا	ن	ا	م	ر	ی
۱۵	ا	س	ی	و	ا	ل	ا	ن	س	ک	د	ه	م	ی

حل جدول عادی ۶۸۸۸

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۱	ک	ا	ن	ا	ن	ا	س	ی	م	ک	ت	و	ب	ز
۲	م	ز	ه	د	و	ب	ی	ا	ز	ه	و	ا	ل	و
۳	م	ز	ه	د	و	ب	ی	ا	ز	ه	و	ا	ل	و
۴	ر	ا	ی	س	ن	ا	ق	ا	ت	ل	ت	ی	ت	ی
۵	ن	د	ن	ا	ر	خ	ق	و	ت	و	ن	ت	و	ن
۶	ب	ی	م	ا	ر	س	ا	ک	ن	س	ا	ز	ا	ی
۷	ا	ر	خ	م	ر	د	ل	ا	م	س	ه	ه	ه	ه
۸	ب	د	و	ی	ک	ی	ا	م	م	ه	ت	ا	ر	ا
۹	و	م	ب	ل	ی	و	ا	ز	ا	ر	ی	ا	ی	ا
۱۰	ا	ن	ا	ر	ا	د	ن	خ	س	ر	ا	ن	ا	ی
۱۱	ل	ل	ل	ا	ف	ی	ک	ل	ا	ل	ه	د	ر	ا
۱۲	ق	ل	م	ق	ر	ب	ا	ف	ل	ا	و	و	و	و
۱۳	ا	ی	ا	ف	ا	و	ب	ا	ب	ا	م	و	ن	و
۱۴	س	ن	ا	ی	ف	ی	ز	ن	و	ی	د	ن	ی	ا
۱۵	م	ت	ق	ل	ب	ی	ت	ی	م	ج	م	ن	ی	ی